

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

ERDŐGAZDASÁG, FATERMELÉS

A délkeleteurópai erdők Európa erdőségeinek 11%-át teszik; kiterjedésük mintegy 30 millió hektár. A terület átlagos erdősültsége 30.1%-os, tehát meghaladja Európa átlagos erdősültségét (27.6%). 100 lakosra az 1910. évi lélekszám szerint 45 ha. erdőterület jut, ami viszont kevesebb az európai átlagnál (61 ha.).

Délkelet-Európa erdőgazdasági szempontból három nagymértékben eltérő területre különíthető el: az északnyugati rész a volt Osztrák Császárság területével egyenlő, Bosznia-Hercegovina nélkül, a középső rész az első világháború előtti Magyar Királyság területe, Horvát-Szlavonországgal kiegészítve, a délkeleti rész pedig a Balkán-államokat és Bosznia-Hercegovinát foglalja magában.

A három különvett rész erdőterülete az 1910. évi állapot szerint:

	Erdőterület 100 ha.	Erdősültség %	100 lakosra számított erdőterület ha.
I. Északnyugat : Ausztria	9.768	32.6	35
II. Közép: Magyarország	7.418	26.2	40
Horvát-Szlavon- ország	1.531	36.0	58
Összesen:	8.949	27.5	43
III. Délkelet: Bosznia-Herceg- ovina	2.573	50.2	162
Szerbia	1.529	31.6	53
Bulgária	3.041	31.6	70
Románia	2.760	21.0	40
Összesen:	9.903	30.3	63

Európai viszonyok között akkor faönellátó egy terület, ha 100 lakosára legalább 35 ha. erdőterület számítható. Elméletileg tehát, s átlagos adottságok feltételezésével, Délkelet-Európa minden állama kiviteli többlettel rendelkezett. A gyakorlatban azonban Szerbia és Bulgária fakülforgalmi mérlege az első világháborút megelőző időkben a magas erdősültség és alacsony népsűrűség ellenére is rendszeresen fabehozatalra kényszerült. (Az 1899/1908. évtizedben 257 ezer q volt a bulgár fabehozatali többlet évi átlaga, a szerbiai ennél kevesebb.) Magyarázata ennek, hogy ezekben az államokban az erdőgazdaság oly kis teljesítőképességű volt, hogy fejletlen közgazdaságuknak és gyér népességüknek csekély szükségletét sem tudta fedezni.

Az ellenkező példát Ausztria szolgáltatta, ahol nagy belső fafogyasztás nagy kiviteli többlettel párosult s ehhez még az erdők évi növedékének megfelelő fahasználatot sem vették igénybe általánosan. Az 1905. évi felvétel szerint 30 millió köbméter volt az évi növedék, 25

millió köbméter a kitermelés; 6 millió köbmétert tett a kiviteli többlet s 19 millió köbmétert igényelt az ország belső szükséglete.

Ausztriában a fenyvesek nagyobb területet foglaltak el, mint Délkelet-Európa egyéb részein, viszont a bükk volt a természettől fogva legelterjedtebb fafaj.

Magyarországon a bükkerdő volt elsősorban uralkodó. Mellette a tölgynek s harmadsorban a fenyőnek jutott a legnagyobb szerep.

Ugyanúgy a Balkán erdőségeinek is a bükk, tölgy és fenyő volt természettől főfaja, de ugyanitt már a mediterrán fajok is jelentőséghez jutnak (fekete fenyő, nemes gesztenye stb.).

Ma sokkal nagyobb a különbség az erdők fafajmegoszlásában Délkelet-Európa három főrésze között, mint volt az ősi növénytakaró általános elterjedtsége idején.

Az 1910. évi állapot szerint a fenyőerdő Ausztriában 70%, Magyarországon és Horvát-Szlavonországban együttvéve 22% s a Balkán-államokban ugyancsak összegezve 17%-a volt az összes erdőterületnek.

Ausztria fejlett erdőgazdasága a fenyvesek elterjedését évszázadok munkájával eredeti termőterületének többszörösére növelte. Ugyancsak sikerrel szaporították a fenyvesek területét az utóbbi évtizedekben Magyarországon is. A Balkánon viszont a legutóbbi évtizedekben sem szűnt meg a fenyvesek térvesztése a tervszerűtlen fatermelés és túltengő erdei legeltetés következményeként.

A fenyvesekben általában nagyobb a hektáronkénti átlagnövedék s ez egyik főoka a leginkább fenyvesekből felépített ausztriai erdők nagyobb termelékenységének az első világháborút megelőző időkben.

De a gazdálkodási módban gyökerező faállományeredet is hozzájárult az eltérő termelékenység kialakításához.

Faállományeredet-szerinti megoszlás 1910-ben:

	A szál- erdők	A közép- erdők %-os aránya	A sarj- erdők	A cserjés legelőerdők
Ausztriában	85.8	2.3	11.9	—
Magyarországon és Horvát- Szlavonországban	80.0	—	20.0	—
A Balkánon	57.0	2.0	33.0	7.0

Ausztriában a szálerdők nagy térfoglalása a csak szálerdőként művelhető fenyvesek 70%-os elterjedési arányából önként következik, de a fejlett erdőgazdálkodás is megkívánja, egyes fafajokat nem tekintve (akác, lágy lombfák), a szálerdőművelést.

Magyarországon a nagy szálerdőarány s emellett a lomberdők túlnyomó részesedése azt bizonyítja, hogy a tervszerű erdőgazdálkodás nem tekinthet olyan multra vissza, mint Ausztriában s emiatt a fenyősítés nem haladhat előre annyira, mint amott. Másrészt az erdők kitermelésében és egyéb célra való hasznosításában (legeltetés), kisebb kilengéseket nem tekintve, mindig megvolt a kellő mértéktartás, mert a fahasználattal és azt nyomon követő legeltetéssel gyakorolt erdőpusztításnak az államhatalom mindenkor gátat szabott.

A Balkánon az erdőknek kétötöde sarjerdővé s részben macchiává, évszázadok óta agyonlegeltetett cserjés legelőerdővé alakult át. Ez az erdőalak Délkelet-Európa egyéb részein ismeretlen. A Balkán e szomorú erdőgazdasági viszonyainak alapoka az ősi állapotában mindmáig fenn-

maradt állattenyésztés, a tulajdoni viszonyoknak kezdetleges fejlettségi foka, valamint az erdőket a világforgalomba bekapcsoló vasúthálózat nagy hézagossága volt. Az alacsony színvonalú állattenyésztés főalakja itt a kecskepásztorkodás. A kecskepásztor az erdőben perzsel, éget és irt. De a kecske sem kisebb ellensége az erdőnek, mint a gazdája. Évről-évre lerágja a hajtásokat s az egyszer lerágott fákat soha többé felnőni nem engedi.

Több évszázados gyakorlat szentesítette szokásjog alapján a Balkánon az erdő mindenkié volt. Bárki ott foglalt benne, ahol akart s létesített tanyát, irtott magának legelőt és szántóföldeket. Ha szántóját kezdetleges művelésével kiélte, felhagyta s a szomszéd erdejéből irtott újat magának.

Összegezve: az emberi gazdálkodás Délkelet-Európa középső, magyarországi részén változtatott a legkevesebbet az erdők természetes állapotán, míg a két másik területrészen új képet alakított ki. Az új kép Ausztriában a legfejlettebb gazdaságilag művelt erdők képe, a Balkánon viszont a tervszerű gazdálkodás évszázados hiánya miatt csak romjaiban megmaradt erdőségeké.

Az erdők tulajdoni megoszlása 1910-ben:

	Az összes erdőterületből % szerint		
	Allami erdő	Egyéb jogi személyek erdeje	Magánerdő
I. Ausztria	10.8	31.7	57.5
II. Magyarország és Horvát-Szlavonország	16.4	48.0	35.6
III. Balkán-államok	46.0	24.4	29.6

Eddig három részre tagoltan, de további részletek vizsgálata nélkül tekintettünk át Délkelet-Európa erdőségein. Azt láttuk, hogy a három rész átlagos erdősültsége nem nagyon tér el egymástól (32.6, 27.5, 30.3%). Ellenben nagy eltéréseket tudunk az erdősültségben megállapítani, kiváltképp a középső, magyarországi részeken, ha további tagolásokat végzünk.

Az Alpok, Kárpátok és Dinaridák egyes részei Európa legerdösebb területei közül valók. Nem ritkák az olyan nagyobb közigazgatási egységek (vármegyék, bánságok stb.), amelyeknek erdőterülete meghaladja az összterület felét. Ennyire erdős nagyobb összefüggő területek ezenkívül csak Észak-Európában, a Pireneusokban, valamint Európa határhegységein vannak.

Ugyanakkor az Alpok, Kárpátok, Dinaridák és a Balkán-Hegység közé zárt medencesor: az ausztriai Morva-mező, a magyarországi Győri Medence, Alföld és Erdélyi Medence, valamint a balkáni Havasalföld erdőben igen szegény területek. Legszegényebb a legnagyobb Dunamedence: a magyar Alföld, átlagos erdősültsége alig éri el a 4%-ot. Csak a Pó síksága, Spanyolország egyes részei és a dél-orosz steppék foghatók hozzá. Ha azonban a lakosság sűrűségét és a terület nagyságát is nézzük, vagyis azt, hogy a Magyar Alföld 100.000 km²-es területén vagy 10 millió lakosára fejenként mindössze 0.03 ha. erdőterület jut, akkor megállapíthatjuk, hogy ez a terület Európa messze legjelentékenyebb erdőszegény, fabehozatali területe.

Az 1920. évi határokkal átalakított Délkelet-Európa erdőterülete országok szerint:

	Erdő- terület 1000 ha	Erdősült- ség %	100 lakosra esik erdő- terület ha
Ausztria (1936)	3.139	37.4	46
Csehszlovákia (1937)	4.587	32.7	30
Magyarország (1937)	1.185	12.7	13
Jugoszlávia (1938)	8.180	29.3	53
Albánia (1937)	991	36.0	88
Bulgária (1935)	2.971	28.8	49
Románia (1937)	6.584	22.3	33
Lengyelországhoz csatolt terület (1937)	1.976	23.7	20

A kialakított új államok között négy: Ausztria, Albánia, Csehszlovákia és Jugoszlávia Európa legerdősőbb, Magyarország pedig a legkevésbé erdős állama.

A fa fajmegoszlása a következő ezen a területen:

	Az összes erdőterületből		
	fenyőerdő	lomberdő	vegyes erdő
	s z á z a l é k		
Ausztria (1930)	83.7	16.3	—
Csehszlovákia (1930)	51.7	28.0	20.3
Magyarország (1937)	6.0	94.0	—
Jugoszlávia (1938)	12.5	71.7	15.8
Albánia (1934)	18.0	73.0	9.0
Bulgária (1933)	10.9	86.8	2.3
Románia (1929)	25.0	75.0	—
Lengyelországhoz csatolt ter. (1910)	48.0	25.0	27.0

Feltűnő a táblán Ausztria nagyarányú s Magyarország csekély részesedése a fenyőterületből, továbbá az, hogy viszont a Balkán-államok mindegyikének erdei 10—25%-ban fenyvesek.

Üzem módok szerint a helyzetkép a következő:

	A szálerdők	A középerdők	A sarjerdők	A cserjés legelőerdők
	s z á z a l é k o s a r á n y			
Ausztria (1930)	96.6	0.9	2.5	—
Csehszlovákia (1937)	89.1	4.7	6.2	—
Magyarország (1937)	57.9	—	42.1	—
Jugoszlávia (1938)	58.5	4.0	23.2	14.3
Bulgária (1935)	31.7	1.4	60.5	6.4
Románia (1937)	68.0	—	32.0	—
Lengyelországhoz csatolt ter. (1937)	81.0	1.0	18.0	—

A Romániához csatolt Erdély sok szálerdeje feljavította a romániai szálerdőarányt s ezzel kiemelte az országot a Balkán-államok csoportjából. Magyarországon viszont a sarjerdők jutottak jelentékeny szerephez, mert nagyrészt csak sík- és dombvidéki akácok, tölgyes és ártéri lágy lomberdők maradtak az ország területén.

Az erdők tulajdoni megoszlása a következő:

	Állami erdők	Más jogi szemé- lyek erejeje	Magánerdők
	az összes erdőterület százaléká		
Ausztria (1930)	15.7	23.4	60.9
Csehszlovákia (1930)	20.4	31.7	47.9
Magyarország (1937)	5.4	50.5	44.1
Jugoszlávia (1938)	34.9	33.5	31.6
Albánia (1934)	79.4	1.5	19.1
Bulgária (1933)	23.0	58.8	18.2
Románia (1929)	30.5	40.6	28.9
Lengyelországhoz csatolt terület (1910)	17.7	82.3	

Ausztria fatöbbitermelő állam maradt. Erdeinek évi fanövedéke 9.7 millió köbméter (1930), ami 3.1 köbméter ha.-inti átlagnak felel meg. Ezzel szemben az 1925—1938. években 3.2—7.5 millió köbméter gömbfának megfelelő kiviteli többletet ért el. Nagy kivitelét csak erdeinek túlhasználásával tudta biztosítani. Exportárúja, a fenyőszersfa mindig keresett cikk. Piacai:

	1925	1929	1932	1935	1937
Olaszország	45.1	50.5	55.4	63.5	49.5
Magyarország	3.1	5.9	15.1	21.5	22.0
Németország	13.7	8.6	2.0	7.0	9.5
Franciaország	19.0	20.0	21.0	3.5	6.5
Egyéb	19.1	15.0	6.5	4.5	12.5
Összesen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Ausztriának Olaszország felé irányuló fakivitele rendszeren összkivitelének fele körül volt. Németországi kivitele a gazdasági konjunktúrához igazodott. A franciaországi kezdetben $\frac{1}{5}$ -e volt összes fakivitelének, de később letört. Magyarországi fakivitele évről-évre növekedett, s a konjunkturális tényezőkkel szemben ellentállónak bizonyult. A gazdasági válság mélypontján (1932) több volt, mint a megelőző csúcspont (1929) idején. Ennek oka, hogy a kisantantállamok gazdasági nyomása miatt e két állam egymásra talált. Németországba beolvasztása óta Ausztria szinte többlet-fatermelését a Birodalomnak bocsátja rendelkezésre s Olaszország és Magyarország az osztrák fakivitelétől jórészt elesett.

Csehszlovákia erdőgazdálkodása hű tükre földrajzi összetételének. Erdeinek fanövedéke 1930-ban mintegy 16 millió köbméter s fatermelése az 1929/30. idényben 18.2 millió köbméter volt. Ennek 63.6%-a szersfa, a többi tűzifa. Minden tartománya fatöbbitermelő terület, de kiváltkép a legerdősőbbek, Szlovákia és Ruténia.

Cseh-Morvaország és Szilézia fakiviteli terület volt már a múltban s jól megszervezett piacai vannak az európai szárazföldön. Ezzel szemben Szlovákia és Kárpátukrajna az első világháború előtt fáját főképp belkereskedelem útján Magyarországon értékesítette és olcsó viziúton szállította azt az alföldi fogyasztókhoz. Az újabb események következtében ez a viziút az 1930-as évektől kezdődően lehetetlenné vált s az elvesztett piacai helyett ez a két országrész a többitermelő cseh-morva tartományokban sem kapott megfelelő új piacot. Lombszserfát szállíthatott volna ugyan oda, de ennek a nagy távolság és az olcsó viziút hiánya volt legfőbb akadálya. Mivel pedig ily körülmények között a távoli Németországba és Angliába volt kénytelen szállítani mind a szlovákiai, mind a kárpátukrajnai erdőgazdaság, e két országrész legfőbb termelési ága, elvesztette jövedelmezőségét. Ez a körülmény az erdőgazdálkodás lesúlyedését, a felújítás és erdőápolás elmaradását vonta maga után. Emellett természetellenes versenyt támasztott a nyomott árakon Angliába exportált szlovákiai és kárpátukrajnai faárú a kanadai fának.

Csehszlovákia faexportja a konjunkturális változásokat mindig erősen megérezte, fakülforgalma szinte állandó csökkenő irányzatot mutatott. 1925-ben még 7.6 millió köbméter gömbfának felelt meg fakivitele, de a legnagyobb favilágkonjunktúra idején, 1929-ben már csak 4.7 millió köbméternek. A világgazdasági válság, az orosz és osztrák fa versenye és a Magyarországgal folytatott vámháború később még tovább apasztotta Csehszlovákia fakivitelét, le egészen az 1933. évi 2.6 millió köbméterig. A későbbi években növekedett megint, de az 1925. évinek felénél többet nem tudott elérni.

Magyarországnak az első világháborút követő békeszerződések csak a Kárpátmedence középső, sík- és dombvidéki, fában szegény területeit hagyták meg. Az ország évi fatermelése 2.0—3.2 millió köbméter között váltakozott. Fatermelése a gazdasági konjunktúra idején (1929) volt a legkisebb s a gazdasági válság mélypontján (1933) érte el csúcstétékét. E természetellenes alakulást jórészt az erdőknek az ország antarkikus létküzdelmével kapcsolatos rendkívüli kitermelése magyarázza.

Magyarországon a fafogyasztás egyike volt a legalacsonyabbaknak Európában, az ország mezőgazdasági jellege és fahiánya miatt (4 q mindenféle fa jutott egy főre évente). Az 1925/30. években a visszaszorított fogyasztás ellenére ennek mindössze $\frac{1}{3}$ -át tudta a belső termelés kielégíteni s $\frac{2}{3}$ -ot behozatalból kellett pótolni. A behozatali arány rendkívüli fakitermelések miatt később a fogyasztás felére, majd harmadára esett vissza. Mégis a két világháború közötti években mindvégig a fa maradt mind mennyiségében, mind értékében az ország első behozatali áruja. Ennek mennyisége gömbfára átszámítva 1.7 és 6.3 millió köbméter között váltakozott. Csúcspontját 1928-ban, mélypontját 1933-ban érte el s 1937-ben 3.0 millió köbmétert tett ki.

A trianoni határmegvonás az országot még tüzifaellátó területeinek jórésztétől is elvágtá s így Magyarország a földnek messze kimagasló tüzifa-behozatali államává vált. A tüzifa világforgalmából 63.6% irányult Magyarországra az 1925/30. években, amikor átlagos 10 ezer köbmétert meghaladó tüzifabehozatala volt:

Magyarországnak	2.199 ezer köbméter
Olaszországnak	507 " "
Németországnak	312 " "
Svájcnak	251 " "
Belgium-Luxemburnak	67 " "
Görögországnak	47 " "
Csehszlovákiának	34 " "
Kanadának	15 " "
Dániának	14 " "
Franciaországnak	11 " "

Súlyosbította az ország gazdasági helyzetét, hogy elveszítette befolyását a Kárpátmedence peremvidéke fölött, a peremvidékeket kormányzó országok gazdasági érdekei pedig, a dolog természete szerint, ellentétesek voltak a medence belsejében élők, tehát Magyarország gazdasági érdekeivel. A háborút követő zavaros években úgyszólván megszünt minden állami ellenőrzés e peremvidékeken, ennek következtében az erdők rendszeres kitermelését az erdők kíméletlen pusztítása váltotta föl, aminek további súlyos következményeként a letarolt hegyekről lerohanó, gátjukat vesztett vizek kiöntéssel, árvízzel fenyegették az alantabb fekvő részek lakosságát, e bajok további következményeként pedig elmocsarasodással az Alföldet. Az 1938—1941. évi új határmegvonások — éppen ideiglenes és múló jellegüknél fogva — a bajok megszüntetésére nem voltak alkalmasak; megnyugtató új helyzet csakis a szomszédainkkal való baráti alapon való gazdasági együttműködés alapján képzelhető el.

Jugoszlávia fát exportáló állam. Évi fatermelése 16 millió köbméter (1936-ban) s ebből 1.4 millió köbmétert vitt ki. Exportjának ekkor volt mélypontján. Legnagyobb kivitelét 1928-ban 5.9 millió köbméterrel érte el. Fakiviteli piacainak széles skálája van. A Földközi-tenger melléki, a délamerikai államok, Németország, Anglia, Magyarország tartoztak

0 25 50 100

AZ ERDŐK MEGOSZLÁSA A DUNATAJ ORSZÁGAIBAN (1930)

közéje. Legfőbb piaca Olaszország, ahová fűrészelt fenyőexportjának az 1927—1937 években 27—69%-a irányult. Exportját kedvező tengerparti helyzete mozdította elő. Faexportjának nagyobbik fele évről-évre fenyőfaválasztékokból került ki. Mivel erdőségeinek csak 12.5%-a volt fenyves és 15.8%-a kevert erdő, nagy fenyőexportját fenyveseinek fokozott kitermelésével érte el. Erdőségeinek főveszedelme, hogy a kivágott erdőterületek menthetetlenül áldozatul esnek a kecskepásztorkodásnak, erdőségeinek feltáratlansága miatt pedig lombfát leginkább csak faszén alakjában tudott tengeren elérhető piacaira szállítani.

Bulgária fatermelése az 1931/33. évek átlagában 2.8 millió köbméter. Fabehozatali és egyben kiviteli állam. 1930-ig felváltva egyszer behozatala, egyszer kivitele volt nagyobb, azóta azonban behozatala, mely leginkább fenyőszerszfa volt, elenyészett. Fakivitelét az 1925/1938. évek átlagában 93%-ban faszén alakjában bonyolította le, tehát a legkezdetlegesebb módon, aminek oka, hogy erdőségei túlnyomórészt tengertől távol fekszenek és feltáratlanok.

Az 1940/41. évi területi átrendezés következtében erdőterülete Dobrudzsa, Thrácia és Macedónia erdeivel 4.6 millió ha.-ra gyarapodott. Az akkor szerzett területeken fekvő erdei a legkisebb értékűek. Dobrudzsában csak síksági sarjerdők vannak. Thráciában, Macedóniában pedig csak sarjerdők, meg cserjés legelőerdők és fátlan erdőterületek.

Románia erdőségei 52%-ban, azaz túlnyomó részben Erdély területén fekszenek. Itt az erdők 80%-a szálerdő, amelyekben még a magyar erdőgazdálkodás értékes fatökrét halmozott föl. A román ókirályságban ugyanakkor az erdők 60%-a túlhasznált sarjerdő és cserjés. Nagyrománia nagy erővel fogott hozzá az új békeszerződésben szerzett szálerdők kitermelésére. Az ország évi fatermelése 1929-ben 20 millió, 1933-ban 16.6 millió köbméter. Az 1925/30. években átlag évi 4.7 millió köbméter gömbfának megfelelő faanyagot exportált s ebből mintegy 4.5 millió köbméter a Magyarországtól elcsatolt területekről származott. Ezeknek az erdőknek egy ha.-járól tehát átlag évi 1.4 köbmétert vett ki csak export céljaira. Mindezt az erdők nagyarányú túlhasználásával érte el, az évi növedéket felélte a belső fogyasztás. Az ország 22.3%-os erdősültségével és az ókirályságbeli erdők fatőkeszegénységével még faönellátónak sem mondható.